

ALKONYAT UTÁN.

Kína titokzatos és egyszerű, nyugodt és csöndes, olykor igen mély emberek világa. Ilyenek a kínaiak. Ami jó van bennük, nem teszik kirakatba. Gondosan és szerényen elrejtik. Tele vannak sejtelmes megérzéssel. Logikájuk kezdetleges. Hirtelen támadt, egymással alig összefüggő intuitív igazságait egy csapásra kell megragadni, különben féltő, hogy örökre kicsúsznak a kezünkből. De nehezen is fejezhető ki európai ember számára. Ebből a novellából, amely a fiatal, már Európát járt kínai írónemzedék munkáiból való, mégis fölfedezhet valamit a mi szemünk is ebből az örök és titokzatos Kínából.

AKÉT KIS NŐVÉR Cseng-Huan és Cseng-Jeu, akit kifárasztott a leszállás a meredek lejtőn, földre tette virágos kosarát és leült az ösvény szélére.

Cseng-Huan, aki komolyabb volt hugánál és nem is olyan élénk, egy tölgy gyökerén ülve s az égre bámulva álmodozott, míg a másik rövid szünet után már tovább ugrándozott az erdőben és lelehajolt, hogy kincseit szedegesse.

A mámoros nap abban a pillanatban, hogy nyugvóra hajlott, szertehullata fénylő nyilait és a bágyatag ősz elöntötte az egész hegységet. Messziről odahallatszott a tenger morajlása. A fészükre megtérő madarak összekeveredtek az erdő hulló leveleivel.

Cseng-Huan, akit megrészegített ez a csönd és ez a kavargás, elkezdte szavalni a verseket, amelyeket apjától hallott. Ekkor a huga nagy halom levelet ölelve ruhája buggyába, odafutott hozzá és így szólt:

— Testvérem, mért beszélsz magadban, a helyett, hogy jönnél és segítenél nekem ezt a sok csodát összeszedni. — És egyenkint megmutatta neki a sárguló leveleket. — Ez itt a tenger csillaga, ez olyan, mint a kagyló; ez a dohány, amit apánk szív; ez meg...

És így folytatta tovább, magyarázgatta nővérenek ezt a giz-gaszt, amelyet képzelete egészen átformált, ami valósággal föllelkesítette, de néniét bizony untatta.

— Ugyan hagyj már ezt az egészet — mondta neki a nővére — otthon, a szobánkban szívesen hallgatlak. De most késő van már. Haza kell mennünk.

Lementek a domboldalon, amely habos volt a lenyugvó nap fényében tündöklő színektől s valósággal fürdött a tengerzúgásban, a völgy visszhangjaiban s a vad virágok illatában.

Az idősebb lassan lépdegélt, sajnált megválni az alkony szépségétől, egyszerre megszólalt :

— Milyen szép az őszi táj ; csak az a kár, hogy már nagyon közel van az év vége.

Cseng-Jeu, aki csak tíz év körül járhatott, nem értette meg.

— Én — mondta — nagyon is szeretem az év végét. Apa szép kösöntyűkkel ajándékoz meg és új ruhákat csináltat nekünk . . .

Házuk ott állt a hegy lábánál a déli tengerrel szemben. Azt is lehetett onnan látni, hogy hasít néhány távoli francia cirkáló barázdát a Kuang-tong-öbölbe. Néha-néha francia matrózok jöttek megzavarni a falu békéjét. A leányok nem tudták kínai terület-e ez vagy francia.

Ahogy megérkeztek, Cseng-Jeu hangocskája mindjárt megcsendült.

— Apuskám, hazajöttünk.

De ezúttal apjuk nem jött ki, hogy csókkal fogadja őket. Cseng-Huan kitalálta, hogy bizonyosan valamelyik szobrán dolgozik, azért egy kézmozdulattal figyelmeztette hugát, hogy ne csapjon zajt. Letették hát a virágos kosarat a fogadóterembe, azután csöndesen betértek apjuk dolgozószobájába, ahol számos kép és szobor állott sorjában, ezeknek egy részét vásárolták, de legtöbbjét apjuk maga készítette. Nem találták ott. Cseng-Huan egy pillantást vetett a falra és azt mondta hugának :

— Apuska gitárjával ment ki. Menj, keresd meg anyánk sírján. Én addig elkészítem a vacsorát és a konyhában várok rátok.

Ahogy Cseng-Jeu végigment a hátsó ház szőlőskertjén, már meghallotta a gitárt és apja panaszos énekét. Lábujjhegyen lopózkodott oda, megállt apja háta mögött, szemben a márványszoborral, amelyen ez a felírás ékeskedett : «Feleségemnek Kuan-Csan-Leng-Mei-nek», alatta pedig kis betűkkel ez állt : Férje, Kuan-Huai».

Az apa addig játszott és énekelt, míg a nap le nem bukott a szemhatáron, akkor félkezével a gitárt fogva, a másikkal leányát karolva át, csendesén visszaballagott a lakásba.

Mikor a küszöbre értek, Cseng-Jeu bekiáltott :

— Apa jön !

Nénje mindjárt eléjük sietett és ezekkel a szavakkal fogadta őket :

— Kész a vacsora, menjetek az ebédlőbe, majd felszolgálom.

Az apa kézenfogta a kisebbik leányt, bement a szalonba, levette hamis hajfonatát s a falra akasztotta, leült egy kerevetre és nyájas kérdezgetni kezdte leányát sétájukról.

Rövid hajával és hegyesre nyirt szakállával úgy festett, mint valami ötven év körül járó japán.

Néhány perc múlva az idősebb leány hozta is már az estebédet s az apja így szólt hozzá :

— Ma kivételesen későn jöttünk haza. A hugod ép az imént beszélte nekem, hogy sétaközben a verseimet szavaltad. Az én verseim nagyon közepesek, hanem az anyádé ! . . . Ha hallottad volna . . . Ma

reggel, hogy a fiókban turkáltam, rátaláltam a versesalbumra, amelyet szegény anyátok írt nekem tíz évvel ezelőtt. Tizenkét költeményt; ez volt a címük «Mióta elmentél»... meg is zenésítettem. Anyátok nagyon szerette ezt a zenét. Tíz éve most énekeltem őket először újra anyád sírján, ezért késtünk el.

— Soha nem hallottam ezeket a szép verseket — mondta az idősebb leány.

— Én sem — tódította a huga.

Az apa megsimogatta Cseng-Jeu fejét.

— Hát az előbb nem hallottad?

— Az nem számít.

— Igaz, hogy ti ketten meg sem érthetitek ezeket a verseket. Inkább elmondom nektek anyátok történetét.

Vacsora után a kerevetre ültek a lámpa alá s az özvegyember jőszagú szivarját füstölve elbeszélte leányainak életének egy időszakát. A leányok ámuló tekintettel hallgatták s közben meg-megrebbent a szempillájuk és villant a szemük, mint a macskáé, ha a levelek alatt meglapulva lesi a virágokon röpködő lepkét.

— Sokszor meg akartam ezt nektek magyarázni, de túl kicsik voltatok ahhoz, hogy megérthessétek, azért hallgattam a mai napig. Mért lakunk itt? Nemcsak a szomszédok csodálkoznak ezen, hanem még a kis Hoan is, most hogy ti már megnőttetek. Ti meg fogtok érteni.

Nem sokkal azután, hogy Franciaországból Honkongba visszatértem, feleségül vettem anyátokat. Akkor harcban álltunk a japánokkal. Teng Úr, aki két francia tanácsadót szerződttetett, táborába hivatott, hogy tolmácsa legyen. Visszautasítottam. Azért mentem Európába, hogy a szépművészetekben képezsem magam. Katonai tanácsokat fordítani, nem volt az esetem. Teng Úr unszolására azonban mégis rászántam magamat. Anyátok nem örült neki. De, mert már ígéretet tettem, nem akart megakadályozni benne.

— Mikor elutaztam, levágta a haját és hamis fonatot csinált belőle. Ott van ni. (Szivarjával a falon függő hajfonatra mutatott.) Ez akkoriban elengedhetetlen jelvénye volt a tisztviselőknek. Azóta többször is megújítottam. Talán nincs is már egy szál sem benne szegény anyátok hajából.

— Mikor Shanghaiba megérkeztem, a két francia, látva rossz helyzetünket, nem merte beleütni az orrát. De Teng Úr azért csak ott tartott magánál és más alkalmas megbízatásokat tartott fenn számomra. Így hát Shanghaiban tartozkodtam. Egymásután érkezett ide a sok rossz hír. Mikor Teng Úr Wei-hai-weiben meghalt, én is hazatértem. Akkor lepett meg anyátok ezzel a tizenkét költeménnyel.

Cseng-Hoan félbeszakította :

— Apus, magyarázd meg nekünk a költemények értelmét.

— Nem, ez lehetetlen. Az emberek harmadrésze sem értené meg őket. És én magam sem tudnám megmagyarázni. Ott vannak különben

a harmadik polcon, ha akarod, mind elolvashatod majd. De most hadd folytassam tovább történetünket.

Ezután a vereség után tele fájdalommal és szégyennel arra határoztam magam, hogy elhúzodom valami szigetre, távol az emberektől és ismerőseimtől. Anyátok beleegyezésével itt telepedtünk le. Bár származásom helye egészen közel van ide, sikerült megszakitánunk minden kapcsolatot és így egyedül voltunk az idegenek közt.

Megvettem ezt a birtokot a hozzátartozó szőlőskerttel. Nagyon boldogan éltünk. Nem sokkal azután megszületted te, Hoan és mi elneveztünk Cseng-Hoannak, ami annyit jelent, «az öröm gyümölcse.»

— Hát én? — vágott közbe Cseng-Jeu.

— Számodra nincs még hely. Várj sorodra... Nem szerettünk mások segítségére szorulni. Mert se anyátok, se én nem értettünk a földműveléshez, beértük azzal, hogy a gyümölcsfákat gondoztuk, abból édegettünk. A mandulafát, amely a kert nyugati sarkában áll, születésnapod első évfordulóján ültettük. Anyádnak azzal telt az ideje, hogy téged szoptatott és ringatott, én elmerültem a művészetekbe és kertészkedtem. Számos év telt el így. Nagyon boldogok voltunk.

De sajnos, a boldogság sose tart soká. Ötödik éve lakunk itt, mikor ezt a kis fészket is elfoglalták a franciák. Megpróbáltam akkor kivándorolni, hogy ne lássa két szemem a szégyent, de úgy látszott, hogy a kegyetlen sors örökre száműzött bennünket erre az elveszett földre.

Mikor idáig ért elbeszélésében, nem állhatta meg, hogy mélyen fel ne sóhajtson méltatlankodásában és bánatában; elhomályosult szemét lesütötte és behúnyta.

— Olyan jó itt, mért költöznénk el innen? — mondta kisebbik leány.

— Emlékszem — szólt közbe az idősebb — azt mondtad nekünk, apus, hogy anyánk ebben az évben halt meg.

— Igen, éppen ezt akartam most elmondani. Valamikor, első költözködésünk idején anyátok téged fogant méhébe, Hoan. A hajóút alatt sokat hányta a vihar, úgyhogy sokáig volt beteg. Most a kis Jeut hordta a szíve alatt. Féltem a szerencsétlenségtől, megvártam hát születésedet az utazás előtt. Sajnos, azután, hogy a franciákkal megkötötték a békét, anyátok nem tudott többé fölkelni az ágyból.

Megremegett a hangja. Cseng-Hoan szemét elfutották a könnyek. Kuan-Huai összeráncolta a szemöldökét és így folytatta:

— Huszonnégy órával azután...

— Hogy én születtem? — kérdezte Cseng-Jeu.

— Huszonnégy órával azután, hogy te megszületted, meghalt anyád. Cseng-Jeunak neveztelek el, ami annyit jelent, «a gyötrelmek gyermeke».

A két gyermek sírva fakadt. Aztán mind a hárman hosszan hallgattak.

A morajló tenger zúgása behallatszott az első ajtón, a hátsó abla-

kokon pedig a tücskök ciripelése szállt be az üde szellő szárnyán a terembe. Az asztalon a lámpa vöröses világa halódott imbolyogva.

— Kis Hoan — mondta neki az apja — csukd be az ajtót meg az ablakokat, oltsd el a lámpát és menj feküdni a hugoddal, már álmos.

De Cseng-Jeu, akinek kíváncsiságát nagyon felcsigázta születésének története, nem akart még lefeküdni. Felugrott kis zsámolyáról, odaszaladt apjához és térdére ült.

— Apus — mondta és minden kis erejét összeszedve megrázta apját — nincs vége. Mondd tovább, nem akarok még lefeküdni.

Cseng-Hoan, aki közben bezárta az ablakokat, szintén megszólalt :

— Apus, én is kérlek, mondd el azt is, hogy volt tovább, ha ma kissé később fekszünk le, nem lesz éppen olyan nagy baj.

Azután megigazgatta a lámpát, leült a régi helyére és merőn nézett apjára.

A lámpa most megint fényesen égett. Kuan-Huai hirtelen odapillantott a terem sarkában álló gipszszoborra s az ujjával mutatta leányainak.

— Látjátok — mondta nekik — ilyen volt anyátok, néhány órával a halála előtt.

— Néném mondta nekem, — kottyant bele a kisebb, — hogy ez a mama. De én azt hiszem, hogy az a mama az igazi, aki apus szobájában van. Mama nem lehetett ilyen csúf, mint ez.

— Ez is nagyon szép — mondta az apjuk, megsimogatva a kislány fejét — csak te nem érted ezt a szépséget.

Messze elkalandozott a gondolata, úgyhogy egészen megfeledkezett elbeszéléséről. Csak Cseng-Hoan figyelmeztetésére folytatta tovább.

— Anyátok halála megakadályozott abban, hogy elköltözzem innen. Mert ebbe az elveszett és megalázott földbe temettük el a testét és mert a kis Jeu még nagyon kicsike volt, arra az elhatározásra jutottam, hogy örökre itt maradok.

Nem szeretek idegen személyeket alkalmazni, még dajkának sem. Bizony nehéz feladatomból volt. Főképp az volt a baj, hogy nagyon hamar bepiszkoltátok és elszaggattátok a ruhátokat. Én nem tudtam se szabni, se varrni. Így mégis kénytelen voltam mások segítségéhez folyamodni. A szomszédok nem egyszer tanácsolták, hogy házasodjam meg újra . . .

— Mért nem tetted? — kérdezte Cseng-Huan.

Kuan-Huai félig lehúnyta szemét és nagyot szippantott szivarjából, egy perc múlva a hang a füsttel együtt buggyant ki a száján :

— Hát lehet az ember olyan, mint az állat? . . . híján az emlékeknek? . . .

Közben Cseng-Jeu, mert bántotta a füst, köhécselni kezdett.

— Apus szája — mondotta el-elfuló hangon — olyan, mint a Wangék kéménye ; csípi a szemet meg a torkot.

Apja megveregette a hátát.

— Nagyon jó, de igazán pompás hasonlatokat tudsz csinálni . . . A szivarozás szokása Európában ragadt rám. De el lehet hagyni. Menj csak, dobd el ezt . . . Látjátok, aki le tud mondani és van ereje a nélkülözéseket elviselni, az sok kellemetlenségtől szabadul. Kis Hoanom, hogysis lehetett volna neked mostohád? Így anya nélkül legalább nyugodtan élhettetek mostanáig; egy mostohával talán minden rosszra fordult volna.

A tenger zúgása, a tücskök ciripelése, a tető cirádáinak csikorgása, az éjjeli madarak panaszos szava beszűrődött az ajtó és az ablakok résein, elárasztotta az egész házat és megzavarta az özvegyembert elbeszélésében. A két gyermek nyugodt maradt, de az apát felizgatták ezek a zajok. Riadt tekintetet vetett az ablak mögött fenyegető, idomtalan árnyakra, szorongó szívvel hallgatódzott, majd megszólalt:

— Valahányszor a tetődíszek pendülését hallom, mindig a kis ezüstcsatok jutnak eszembe, amelyek anyátok cipőjét ékesítették, mikor mint fiatal házasszobánkban járkált.

Azzal Cseng-Hoanra pillantott és így folytatta:

— Anyátokat Csan-nak hívták. (Ez a szó hegyet jelent.) Valahányszor hegyet látok vagy bármit, ami ahhoz hasonló, mindig anyátokra gondolok. Nem, soha nem halt meg az emlékezetemben. Nem halt meg, csak elrejtőzött, hogy kitérjen a legnagyobb balsors elől. Éjjel, ha csönd van, mindig eljön és társalog velem, eljön benneteket is meglátogatni, de ti nem ismeritek már meg.

— Biztosan, mikor alszom — mondta Cseng-Jeu. — Olyankor jön a mama, különben megismerném és beszélgetnék vele.

— Igen — felelte az öreg és megcirógatta az arcát — mama megdicsért, mert olyan áhítatos és okos vagy, jobban szeret nénédnél, aki ahogy nő, úgy felejt.

Cseng-Hoan, aki tudta, hogy apja csak ezért beszél így, hogy a hugának örömet szerezzen. Kedvesen válaszolt:

— Én is sokat gondolok mamára, de különös, hogy sosem veszem észre, ha jön.

— Te még nagyon kicsi voltál, mikor anyád elhagyott. Talán nem is emlékszel már a külsejére, de tudd meg, ahhoz, hogy valaki igazán megismerjen egy élő személyt, mélyen be kell hatolnia külső formája alá, amely csak pillanatnyi látszat. A fa virágzik tavasszal, gyümölcsöt hoz nyáron, sárgul és levelét hullatja ősszel, összegémbereedik télen. A fa ezeknek az egymást követő változatoknak összesége. Az öntudatlan lény lassan változik, az öntudatos gyorsan. Én a sirt is úgy nézem, mint szegény anyátok átalakult testét; nagyobb lett és keményebb, mint én, ennyi az egész.

— Ó, most már tudom — szolt a kis Jeu — hogy mama nem halt meg. Vajjon úgy szeret-e ő is bennünket, mint ahogy te szeretsz?

— Igen, még jobban, mint én.

Csen-Jeu apja térdén lovagolva, teljes erejével lóbálta két kis lábát.

— Csakugyan! — kiáltotta — hát akkor miért nem hívod elő a sírjából, hogy láthassuk? Milyen kedves volna. Valamikor azt hittem, hogy a mama gonosz, olyan merőn nézett két üres szemével, amely nem is lát; ha szóltam hozzá, nem felelt; azt sem tudom, hová dugta el a két kezét; simogattam, meg se mozdult. Apus, nyisd ki velem a sírt, hadd keressem meg a másik mamát, akiről azt mondod, hogy szeretni tud minket.

— A másik mama — mondta csendesesen Knan-Huai és megcsókolta leányát — ugyanaz, mint aki itt áll a szobában — azzal a szoborra mutatott. — De van egy harmadik is, akit nem tudtok megtalálni. Itt van a szívemben, a ti szívetekben és mindenben, ami bennünket körülvesz. Mindenütt ott látom az arcát és hallom a hangját. Legyetek jók és jámbor lelkűek, szenteljétek szíveteket anyátoknak és meglátjátok és szólni fog hozzátok.

Közben nőtt az éjszaka, hideget hozott, elfogyasztotta a lámpa olaját és elnehezítette Cseng-Jeu szempilláit.

— Későre jár, gyermekem — mondta az apa. — Anyátok története hosszú, egy év is kevés volna hozzá. Majd lassacskán elmondom neked. Most menj szépen, csókold meg a mamát és térj csendesesen nyugvóra.

Lefektette a gyermeket, visszament szobájába, levetette köpenyét, sokáig és végtelen bánattal elbabrált az opálgyűrűvel és övének két jade-csüngőjével, elhúnyt felesége kedves ajándékaival. Rendes szokásai közé tartozott, mielőtt elaludt volna. Odament a szoborhoz, megtapogatta ezt a kemény és érzéketlen lényt és így szólt hozzá:

— Kedvesem, köszönöm neked, hogy itt hagyta nekem ezt a két gyermeket, aki vigasztalója öregségemnek. De nélküled üres az élet és hosszú az éjszaka. Remélem és várom feltámadásodat.

Csöndben és tisztelettudón várta soká a szobor válaszát, amelyet, sajna, tökéletlen fülünk meg nem hall.

Hosszas csönd után hátrapillantott és észrevette, hogy Cseng-Hoan még ott van a teremben és halkan dudolva köti bokrétába virágait. Beszölt neki az ablakon:

— Már éjfél is elmúlt, leányom, hagyd holnapra a munkád. Most itt az ideje, hogy lepihenj. Vigyázz egy kicsit a hugodra, nagyon izgatott, lidércnyomása lehet.

Cseng-Hoan magával vitte a lámpát, mire sötétség töltötte be a házat. Fénybogár tévedt be Kuan-Huai szobájába és odaült Kuan-Csan-Leng-Mei fejére és ekkor olyan volt, mintha a szobor elmosolyodott volna olykor és a szeme szelidre vált.

És a tenger moraja, a tücskök ciripelése s a tetőcirádák pendülése lágyan ringatta az éjszaka csendjét, mint a drága asszony örök dalának zsongása.

Lo-Hua-Sen.